

Sumari

Introducció	11
1. La centralitat de la guerra en la història	19
2. Destrucció	37
3. Masculinitat i el guerrer	57
4. Patriotisme	75
5. Odi	95
6. Religió.	113
7. Pacifisme.	131
8. Dones i guerra.	149
9. Sentit existencial	167
10. El repte per a l'educació	185
Bibliografia	205
Índex temàtic i de noms	217

Introducció

Com hauríem d'educar per a la pau? En plantejar aquesta pregunta, no pretenc limitar el debat a la feina que es fa a les nostres escoles. Som educats més àmpliament per la cultura i les subcultures en què vivim. Moltes cultures, potser la majoria de les que es troben a les nacions més desenvolupades, són palesament o subtilment militaristes. Les seves històries s'organitzen al voltant de les guerres, i les virtuts més admirades són sovint explícitament i derivadament les del guerrier. Les forces presents en la cultura més general fan que sigui difícil per a les escoles perseguir l'objectiu d'educar per a la pau.

Aquest llibre és un intent d'identificar i reflexionar sobre temes que hauríem d'abordar si volem educar per a la pau. Potser és més acurat dir que aquest llibre tracta sobre educar per a la pau *i* per a la guerra; és a dir, és un debat al voltant de què haurien de saber els ciutadans sobre la guerra i la pau. L'esperança és que aquesta educació encoratgi més persones a oposar-se a la guerra però, encara que això no succeeixi, caldria aportar més informació al debat sobre el tema.

Quan vaig encetar aquest treball, tenia la intenció de donar un lloc considerable al significat de la pau i què significa viure en pau. Per a creixent sorpresa meua, vaig trobar centenars de llibres sobre el tema. Qualsevol lector atent hauria de concloure que sabem què significa viure en pau o, si més no, que hem estat generosament informats sobre el tema una vegada i una altra. Aleshores, per què tan sovint

optem per anar entusiàsticament a la guerra? Aquesta pregunta va esdevenir el centre de la meua investigació. No dedico gaire temps a temes que ja es debaten a les nostres escoles —per exemple, la resolució de conflictes, la comprensió entre cultures i la ciutadania global—, però tots s'haurien d'estudiar més.¹ Tampoc no presto gaire atenció al paper de les grans empreses i altres interessos egoistes. Si la gent es deixés manipular amb menys facilitat, fins i tot aquests poders serien menys efectius per mantenir una cultura de guerra. L'aportació especial d'aquest llibre, crec, és el seu tractament sincer de temes sovint negligits o tractats amb biaix nacionalista: masculinitat, patriotisme, odi, el suport freqüent de la religió a la guerra, l'oposició de les dones a la guerra i la guerra com a escenari per al descobriment de sentit existencial. El que segueix és una breu introducció a cada capítol. El seu objecte principal és establir l'estructura del llibre i mostrar com cada tema porta lògicament al següent.

Al capítol 1 parlo de la centralitat de la guerra en la història. Tot i els afanys d'individus i organitzacions consagrats a la pau, s'ha fet ben poca cosa per canviar la cultura que sustenta la guerra. Els alumnes de les escoles d'avui dia poden sentir a parlar de tant en tant de moviments de pau, i poden ser conscients que un grup de defensors heroics de la pau han arriscat les seves reputacions i posicions públiques per protestar contra la guerra. Però el tractament habitual de la història i de l'educació cívica a les nostres escoles posa l'èmfasi en les causes polítiques i econòmiques de la guerra, la seva direcció i les seves conseqüències polítiques. En alguns llibres de text d'història americana el terme *pau* ni tan sols figura a l'índex, i les unitats es poden organitzar seguint criteris cronològics d'una guerra a la següent.

Durant les dues últimes dècades, ha sorgit l'esperança que les nacions del món hagin assolit el final d'aquesta història horrible, però aquesta esperança pot ser prematura, i encara que haguem arribat a un punt en què la gent rebutja la guerra entre les nacions, les guerres civils i altres formes de violència organitzada continuen amenaçant la nostra pau.

1. Vegeu, per exemple, NODDINGS, Nel (ed.), *Educating Citizens for Global Awareness*, Nova York: Teachers College Press, 2005.

El capítol 2 se centra en la destrucció provocada per la guerra. En comptes de presentar les dades fredes sobre víctimes, diners gastats, edificis destruïts, ideals sostinguts i medalles concedides, potser hauríem de dedicar més temps a contar les històries de vides trastocades, cossos mutilats, natura trepitjada i identitats morals destrossades. Aquest darrer —la pèrdua d'identitat moral— serà un tema important en aquest capítol i al llarg de tot el llibre. Hi ha multitud d'històries pertinents, però rares vegades s'inclouen en el currículum escolar, i, quan es llegeixen, rares vegades se centra l'atenció sobre aquest tema. Per exemple, la majoria d'alumnes llegeixen fragments o la totalitat de la *Iliada*. Aquest gran poema descriu la destrucció de cossos amb detalls sagnants i glossa la pèrdua d'identitat moral d'Aquil·les a mesura que es trastoca al camp de batalla, però massa sovint els mestres se centren en els noms dels personatges i en els recursos poètics d'Homèr. Poques vegades es demana als alumnes que llegeixin l'assaig de Simone Weil *The Iliad, Poem of Might* com un comentari gràfic i horroritzat sobre la pèrdua de control moral a la *Iliada*.²

Sens dubte no sóc la primera a defensar l'estudi de l'art i la literatura com a part de l'educació per la pau, i mentre examinem relats de destrucció al capítol 2, reconeixeré que aquests afanys, des de Virginia Woolf fins a Susan Sontag, han tingut escassa incidència. De fet, a moltes persones els agraden els relats de destrucció, i a algunes fins i tot els agrada participar en la destrucció i la violència reals de la guerra. J. G. Gray assenyala tres al·licients de la guerra: «el delit de veure [la guerra com a espectacle], el delit en la companyonia, el delit en la destrucció».³ Aquest tema porta naturalment al següent.

Al capítol 3, considerem el que es podria denominar el *culte de la masculinitat* i del guerrer. Què sustenta la guerra? Els estudis escolars subratllen la competència pels recursos, l'odi derivat de la incomprensió cultural, i la lluita pel poder, i caldria elogiar les escoles actuals per presentar un treball influent en comprensió multicultural i resolució de conflictes. Tanmateix, argumentaré que també cal examinar la natu-

2. WEIL, Simone, «The Iliad, Poem of Might», a PANICHAS, George A. (ed.), *Simone Weil Reader*, Mt. Kisco: Moyer Bell Ltd., 1977, p. 153-183.

3. GRAY, J. G., *The Warriors: Reflections on Men in Battle*, Lincoln: University of Nebraska Press, 1970, p. 29.

ralesa humana des del punt de vista evolutiu i psicològic. Són els barons violents per naturalesa? Si, com molts evolucionistes creuen avui, els barons han heretat realment una tendència evolutiva a la violència, per què els nostres patrons de socialització agreugen aquesta tendència fomentant un model de masculinitat que fa virtuts de la voluntat i la capacitat de lluitar? Es pot canviar aquest patró de socialització?

Estretament relacionada amb la tendència evolutiva a la violència masculina hi ha la igualment forta tendència a l'altruisme que es transmet per consanguinitat. Els humans estan naturalment constituïts per protegir els genèticament relacionats amb ells. Els filòsofs morals han negligit sovint aquesta realitat sobre la naturalesa humana, suposant que el raonament clar sobre els problemes morals ens permetrà adoptar criteris universals sobre el que està bé i el que està malament. Sense declarar que mantenir els propis —siguin correctes o incorrectes— és un principi moral que cal seguir, argumentaré que qualsevol sistema moral que no faci cas de les nostres tendències naturals probablement serà ineficaç per guiar la vida moral. No s'ha d'entendre que aquesta discussió sobre llegats evolutius, naturalesa humana o tendències naturals signifiqui que *tots* els barons són violents o que no es dona mai altruisme entre desconeguts. El fet evident que es produeixen excepcions ben sovint ens hauria de portar a indagar com podríem vèncer les tendències a les quals ens oposem i fer de l'excepció la norma.

Les perspectives culturals de la masculinitat han generat i sostingut l'admiració pel guerrer, i l'ètica de la virtut és fortament influïda per una llarga tradició d'encetar la discussió de les virtuts descrivint les dels guerrers. Alguns dels nostres relats preferits se centren en les gestes dels guerrers i en l'heroisme i la tragèdia induïts per la guerra. Hi ha una extensa literatura sobre el tema, una part lloant i l'altra censurant la guerra. William James va identificar les virtuts del guerrer explícitament amb la masculinitat (o virilitat) i va preguntar si la guerra podia ser «el nostre únic baluard contra l'efeminament».⁴ Com a pacifista confés, va rebutjar aquesta idea i va cercar un equivalent moral de la guerra, però malauradament li va donar suport sense voler en defensar el concepte de masculinitat.

4. JAMES, William, *The Varieties of Religious Experience*, Nova York: Modern Library, 1929, p. 359.

El capítol 4 aborda el patriotisme. L'educació per al patriotisme eleva la inclinació a defensar allò nostre a l'escala nacional i a fomentar l'admiració pel guerrer. Fins i tot aquells qui troben l'ètica de la cura massa limitada a situar els orígens de la vida moral en la relació maternal passen per alt, sovint, aquesta valoració quan la discussió passa a l'àmbit nacional i al patriotisme. L'interès propi nacional és defensat públicament i amb orgull. De fet, difícilment es menysprea més ningú que aquell qui traeix el seu país per la raó que sigui. Fins i tot quan no hi ha traïció, una declaració de ciutadania del món pot portar a una desaprovació amarga, o a la censura. Per superar-ho, alguns educadors i filòsofs recomanen educar per al cosmopolitisme. Quines probabilitats hi ha que es pugui educar la gent perquè es considerin primer ciutadans del món i després americans? Podem aprovar aquest concepte?

Com dóna suport a la guerra el patriotisme i com es pot redefinir perquè sostingui l'amor al país però redueixi la seva identificació amb l'aparell militar i la guerra? Considerarem diverses possibilitats, entre les quals la idea d'un patriotisme moderat o submís,⁵ però hem de reconèixer la força del patriotisme nacionalista i com és exaltat en el relat, la cançó, l'oració, la poesia i la memòria.

El capítol 5 analitza l'odi. El patriotisme no sempre proporciona prou motivació per induir la gent a lluitar. Històricament, l'odi (o si més no el menyspreu) per l'enemic declarat s'ha instigat intencionadament tant en la població militar com en la civil. Potser és natural que els éssers humans tractin d'oblidar els eslògans terribles i els comentaris odiosos que el seu país ha fet servir amb tanta força en les guerres passades. Crec, però, que hauríem de recordar aquestes reaccions vergonyoses i informar-ne sincerament els nostres infants. Els records d'odis pretèrits —fins i tot els descartats fa temps— haurien de contribuir a immunitzar-nos contra intents futurs d'instigar l'odi i el menyspreu envers possibles enemics.

Però no tots els odis són induïts per la guerra. De vegades els odis de llarga durada coven i fomenten la guerra, i ens hem de preguntar què sustenta aquests odis i els manté vius.

5. Sobre el patriotisme submís, vegeu ELSHTAIN, Jean Bethke, *Women and War*, Nova York: Basic Books, 1987.

Potser el tema més difícil relacionat amb el suport psicològic de la guerra és el paper de la religió a sostenir-la. Al capítol 6 provo de fer-ho. Les institucions religioses no han estat del tot innocents a l'hora de fomentar l'odi i la guerra. Si bé les confessions principals acostumen a dir que són religions de pau, la història no dóna la raó a les seves pretensions. El cristianisme, l'islam i el judaisme presenten tots historials sagnants. També l'hinduisme i el budisme han donat suport a la violència. Des del temps de sant Agustí, el cristianisme ha reconegut que la seva supervivència depèn de, o almenys està estretament relacionada amb, el benestar dels estats en què actua. Església i Estat han cooperat per mitjà de rituals elaborats per mantenir el patriotisme patrocinat per la religió. Avui dia les democràcies occidentals poden tolerar el dissentiment, fins i tot el sentiment antibèl·lic, de sectes reduïdes, però com reaccionarien si un dels grups cristians més nombrosos censurés les seves activitats militars? Fins i tot grups relativament petits de pacifistes entre les denominacions més àmplies han trobat una forta oposició, que de vegades ha fregat la persecució. Una educació autèntica hauria d'incloure una anàlisi valorativa i crítica de la funció complerta per la religió tant en la defensa de la pau com en el suport a la guerra.

El capítol 7 aborda el pacifisme. Hi ha una literatura sorprenentment extensa sobre pacifisme i pacificació. No obstant això, n'hi ha poca que figuri en el currículum de les nostres escoles públiques. A mesura que s'ha desenvolupat el pensament sobre el pacifisme, s'ha produït un canvi del pacifisme absolut a versions modificades com el pacifisme contingent, el pacifisme pragmàtic, el pacifisme relatiu o el pacifisme condicional. Què allunya els qui estimen la pau del pacifisme absolut cap a una de les seves modificacions? Són aquestes modificacions dignes del nom, o simplement hauríem de renunciar al terme *pacifisme*?

El capítol 8 considera el paper de les dones a l'hora de rebutjar o donar suport a la guerra. Ofereixo una breu visió general de moviments de pau liderats o fortament sustentats per dones. Es presta una atenció especial als estils oposats de Virginia Woolf i Jane Addams en el rebuig de la guerra. Podem aprendre molt de totes dues. Potser Woolf és la que tenia un concepte més clar dels factors psicològics que fomenten la guerra.

El capítol 9 analitza la relació entre guerra i sentit existencial. Tant els oponents com els defensors de la guerra la consideren vinculada amb qüestions de sentit existencial. Alguns han afirmat que la guerra fa sortir el millor de la gent d'una nació: solidaritat, predisposició al sacrifici, coratge en el combat o en la privació, fins i tot un sentit personal més intens. Altres han argumentat que fa sortir el pitjor de nosaltres: crueltat, odi, un delit pervers en la destrucció, conducta brutal i una desconsideració reprensible per les propietats i les vides dels enemics.

Paul Tillich ha dit que vivim en una era caracteritzada per una preocupació per la manca de sentit.⁶ La cerca de sentit, conscient o inconscient, ha estat agreujada pels debats sobre la llibertat de consciència que va sorgir al final del segle XVIII i al XIX. Fins a quin punt som lliures d'escollir les nostres actituds i compromisos interns, i fins a quin punt estem determinats pel nostre entorn? Aquestes són preguntes a les quals les escoles presten massa poca atenció, i no és estrany que generem ciutadans que estan desconcertats i són fàcils de manipular.

En el vessant positiu, tant dones com homes comencen a pensar més seriosament en la llar i en la residència com a centres de sentit existencial. Què vol dir formar una llar? Què significa considerar el propi país com a residència i no com a ideologia? Què significa no tenir llar? Parlo amb una certa extensió sobre la centralitat de l'amor i l'atenció a les nostres cases, patis i veïnats. Si, com va escriure Gaston Bachelard, «la casa acull somiejos, la casa protegeix el somiador», no ha de ser un centre de sentit existencial?⁷ Per què no prestem més atenció als aspectes de la vida quotidiana que ens podrien ajudar a construir sentit existencial?

Finalment, al capítol 10, exploro fins on podríem anar en les escoles per educar els alumnes sobre la psicologia de la guerra i la pau. Hi ha forces poderoses que actuen contra un programa així. Basant-me en treballs recents sobre història crítica i el poder de la memòria, sug-

6. TILlich, Paul, *The Courage to Be*, New Haven: Yale University Press, 1952.

7. BACHELARD, Gaston, *The Poetics of Space*, trad. de Maria Jolas, Nova York: Orion Press, 1964, p. 6.

gereixo que hem de tenir cura d'examinar tant el vessant objectiu de la història com el vessant afectiu dels records humans. Hem de crear un clima en què perspectives radicalment diferents es debatin amb respecte i compassió. La història crítica —els fets tal com els puguem demostrar— es pot utilitzar per retocar suaument la memòria, però la memòria no es pot esborrar ni s'hauria de menysprear.

Un programa pensat per fomentar la comprensió de les actituds humanes envers la guerra i la pau requereix una preparació a consciència del terreny de discussió. Els americans ens preuem de la nostra llibertat per parlar, de dir allò que creiem. Però de què serveix parlar si només escolten aquells que ja estan d'acord amb nosaltres? Un primer pas cap a l'abolició de la guerra és aprendre a escoltar amb respecte i compassió. Podem crear un clima en què els mestres siguin alhora lliures i competents per construir i aplicar un programa així?

La centralitat de la guerra en la història

No hi pot haver cap dubte sobre la centralitat de la guerra en la història de les nacions. Gairebé s'ha equiparat la història amb els relats bèl·lics. De fet, Francis Fukuyama va afirmar que, amb l'adopció generalitzada de la democràcia liberal, la guerra entre les nacions ha esdevingut poc probable i, sense més guerra, la història mateix s'acabarà.¹ Si bé les guerres poc importants i les escaramusses socials continuaran, l'amenaça existencial a la democràcia s'ha acabat. La resposta a aquesta declaració ha estat diversa —molts neguen que la guerra hagi quedat obsoleta—, però la centralitat del conflicte armat en la història no s'ha posat en dubte. Samuel Huntington ha advertit que les pròximes guerres seran «xocs de civilitzacions» i les seves religions definitòries, no pas les guerres tradicionals entre nacions políticament definides.² I Robert Kagan ha descrit un ressorgiment espantós d'interessos nacionals i competència militar, una «tornada de la història».³ Per als qui ens agradaria definir la història futura en condicions de *pau*, no hi ha signes encoratjadors.

1. FUKUYAMA, Francis, *The End of History and the Last Man*, Nova York: Free Press, 1992.

2. HUNTINGTON, Samuel P., *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Nova York: Simon & Schuster, 1996. [Edició en català: *El xoc de les civilitzacions i el nou ordre mundial*, Barcelona: Proa, 2006.]

3. KAGAN, Robert, *The Return of History and the End of Dreams*, Nova York: Vintage Books, 2008.

Es podria posar en dubte la tesi de Fukuyama en diversos aspectes. El xoc de civilitzacions de Huntington és una possibilitat. El ressorgiment del nacionalisme militar de Kagan n'és una altra. Però la degeneració d'una o més democràcies és encara una altra possibilitat. Les democràcies liberals no sempre són estables; no podem comptar amb la proliferació d'aquestes democràcies per garantir la fi de la guerra. Sembla just afirmar que les democràcies més antigues tendeixen a ser més estables, però això és gairebé una tautologia.⁴ I potser moltes democràcies contemporànies contenen llavors de descontentament comparables a les que van fer Alemanya susceptible al nazisme. Però, per descomptat, va ser la *guerra* —la Primera Guerra Mundial i la pau opressiva que la va seguir— el que va decantar la balança i va obrir la porta política a Hitler. La guerra engendra guerra. Amb totes les justificacions, encara resulta incompreensible i esfereïdor pensar com una nació tan avançada en literatura, filosofia, art, música, pensament religiós i indústria va poder acceptar el nacionalsocialisme. Però queda clar que les democràcies joves poden descarrilar per causa de successos tràgics.

Fins i tot les democràcies consolidades poden ser sacsejades per la violència, sobretot la violència organitzada de la guerra. La guerra socava la democràcia, i una democràcia debilitada fa que sigui més probable la continuació del conflicte. Als Estats Units, per exemple, la guerra ha amenaçat sovint els processos democràtics. A la Guerra de Secessió, es va negar sovint l'habeas corpus, les forces federals van ocupar les oficines del telègraf i se les va cridar sovint perquè restablissin l'ordre civil. Els assassinats de negres al Sud van quedar sovint impunes i els disturbis de reclutament van alterar el Nord. A la Primera Guerra Mundial, les lleis d'espionatge i sedició prescriuen càstigs per a les declaracions que fossin deslleials amb el govern o contràries a la guerra. Hi va haver insults generalitzats contra els ciutadans germanoamericans i algunes orquestres fins i tot es van negar a tocar la música de Brahms, Beethoven i Mozart. L'internament d'americans japonesos en camps de confinament durant la Segona Guerra Mundial va ser una violació flagrant dels drets humans, i el

4. Sobre l'estabilitat de democràcies més antigues, vegeu DIAMOND, Jared, *Guns, Germs, and Steel*, Nova York: W. W. Norton, 2005.

bombardeig atòmic d'Hiroshima i Nagasaki va suscitar qüestions serioses sobre la possibilitat de fer la guerra segons principis que prohibissin l'atac deliberat contra civils. En la guerra freda, es van aplicar molt les proves de lleialtat i els juraments; la Llei McCarran, que tipificava com a delictes promoure formes de govern dictatorials, es va aprovar malgrat el veto del president Harry Truman, i el macarthysme va fer estralls en la indústria de l'espectacle. Després dels atemptats terroristes del 2001, el govern va utilitzar escoltes telefòniques il·legals i mètodes summament qüestionables per retenir i interrogar presoners. Fins ara, la democràcia nord-americana ha aguantat. Però fa de mal dir què podria passar en aquesta democràcia liberal consolidada si els atacs terroristes esdevinguessin més freqüents i més estesos.

Hi ha un altre motiu per dubtar del final de la guerra. Sembla cert que les democràcies estables no es faran la guerra entre elles, però sovint troben raons —justificades o no— per atacar altres nacions. Si bé no s'han usat armes nuclears des del 1945, no sembla gaire lícit afirmar que la direcció de la guerra per les democràcies s'hagi contingut. Robert O'Connell, per exemple, escriu que els Estats Units van exhibir una «bel·ligerància tèbia» a Corea i al Vietnam:

Tant a Corea com al Vietnam la desgana dels Estats Units d'aplicar prou força per aconseguir la victòria es pot explicar pels temors de provocar una guerra general [...]. Així, la necessitat de ser percebuts com a prudents i permetre sempre als nostres adversaris alternatives acceptables a la guerra total va pesar més que la cerca de la victòria.⁵

Tanmateix, la «contenció» exercida pels Estats Units a Corea i al Vietnam va culminar en cinc milions de morts. L'afirmació feta per O'Connell i altres que la guerra s'ha tornat obsoleta no sembla justificada.⁶ De fet, es podria argüir —amb proves considerables per sustentar l'argument— que les democràcies liberals han trobat maneres més nombroses i efectives de reduir les seves baixes militars a expenses de poblacions civils en les zones d'acció militar.

5. O'CONNELL, Robert L., *Ride of the Second Horseman: The Birth and Death of War*, Oxford: Oxford University Press, 1995, p. 239.

6. MUELLER, John, *Retreat from Doomsday: The Obsolescence of Major War*, Nova York: Basic Books, 1989.

La centralitat de la guerra és subratllada per una consideració de qui figura en les nostres cròniques històriques. Als Estats Units, els presidents que han lluitat o han presidit durant guerres destaquen sobre tots els altres, i les nacions que han reeixit en la conquesta i la construcció d'imperis dominen la història mundial. Clark Wissler comenta sobre la manca d'herois cèlebres entre els indis pueblo:

Les guerres semblen necessàries per fer palesa aquesta grandesa. Si els pueblo haguessin aterrit les colònies, matat dones i infants i deixat un rastre de sang i destrucció darrere seu, detindrien un lloc elevat en la història, tal com la coneixem.⁷

Bona part de les obres recents s'ha centrat en l'origen i les causes de la guerra, i s'ha portat l'atenció cap al paper de l'agricultura i les comunitats establertes en la generació tant de les nacions com de la guerra. La protecció de la propietat, el traç de fronteres i l'establiment de forts i bases militars estan tots relacionats. Segons aquestes cròniques, la guerra —com l'agricultura— és un fenomen relativament recent. Però, més enllà del conflicte armat entre nacions, la guerra es pot definir com a violència organitzada, i la violència sempre ha format part de la vida humana. Si la inclinació a la violència està d'alguna manera incorporada als humans, aleshores té sentit buscar-ne els orígens en els nostres avantpassats evolutius.⁸ Entendre aquest llegat biològic ens pot ajudar a formar teories i pràctiques educatives per contrarestar-la. No fer-ne cas perpetuarà els intents de trobar les causes polítiques i econòmiques de la guerra, i aquests afanys són sens dubte valuosos, però no explicaran per què la guerra ha estat *central*, i tan extensament adoptada, en la història humana.

Tant la filosofia com la religió han donat suport a la guerra. En la filosofia clàssica, la perspectiva dominant era que la guerra forma part de la naturalesa i, a més, és el motor de l'èxit d'un estat o una nació. Aquest punt de vista va persistir durant segles. Segons ell, els imperis es basteixen sobre les victòries en la guerra, i la «virilitat» d'una societat es jutja pel valor i la resistència del seu exèrcit. El cristianisme

7. WISSLER, Clark, *Indians of the United States*, Nova York: Anchor Books, 1989, p. 242.

8. WRANGHAM, Richard, i PETERSON, Dale, *Demonic Males: Apes and the Origins of Human Violence*, Nova York: Houghton Mifflin, 1996.

va fomentar aquesta actitud ensenyant que, si bé la pau hauria de ser l'objectiu últim, s'ha d'assolir per mitjà de la classe de guerres que portarien tots els pobles sota la bandera del cristianisme. Parlaré més d'això al capítol sobre la religió.

Durant molt de temps la guerra ha ocupat un lloc central no solament en la història, la filosofia i la religió, sinó també en l'esbarjo. Els esports s'escenifiquen com a batalles, i grans audiències esperen amb impaciència la violència del futbol americà, del futbol i de la boxa, si bé expressen consternació quan un jugador pateix un mal real. De vegades la violència es transmet al públic i esclaten baralles a la graderia. En l'àmbit de l'entreteniment, a molts ens agraden els relats, les pel·lícules i les funcions que descriuen batalles i guerres. La tecnologia moderna ha possibilitat produir escenes convincents de sang i fetge sense que en realitat prengui mal ningú; fins i tot els cavalls sobreviuen a combats horribles entre la cavalleria americana i els indis a la frontera oest. I a la gent li agraden aquestes escenes. Confesso que m'agrada la claredat moral dels westerns antics. Els bons són molt bons i els dolents són clarament dolents; aplaudim quan els dolents s'arrosseguen per terra. Les joguines infantils acostumen a ser rèpliques d'armes, els homes adults participen en combats de pintura, i el públic s'aplega per presenciar recreacions d'antigues batalles. La guerra i les activitats bèl·liques són dominants a la vida americana. Tot plegat ens porta a preguntar-nos per què la vida pacífica comuna és tan avorrida. Ho ha de ser?

En pràcticament totes les guerres, els homes joves —si més no alguns— s'allisten a l'exèrcit i experimenten una emoció inicial en formar part d'una empresa heroica. L'ambient abans que comenci la contesa està carregat d'agitació: banderes voleiant, uniformes elegants, música marcial, multituds que aclamen, la sensació incomparable de pertànyer a una cosa més gran que un mateix, de formar part de la història. ¿Recordeu les escenes d'*Allò que el vent s'endugué* en què els joves sudistes surten a lluitar a Bull Run i les seves famílies es disposen a presenciar-ho mentre fan un pícnic? El curiós és que, per més que aprenem sobre l'horror de la guerra, sempre hi ha gent disposada a prendre'n part, almenys fins que l'han experimentat realment. I, com veurem, n'hi ha alguns que arriben a odiar la guerra quan estan en combat i després, en anys posteriors, incorren en una idealització

trista de la guerra que van odiar. Altres joves pagaran el preu d'aquest oblit com de somni.

L'entusiasme i la fascinació per la guerra es combinen amb la por i el terror en la psique humana. Si, com sembla el cas, els humans tenen inclinacions evolutives tant a la violència com a la protecció dels qui els són més pròxims, hauria de ser possible crear i mantenir patrons de socialització adversos a la guerra i la violència. Però, com veurem als capítols següents, les expectatives culturals i la socialització s'han concebut per fomentar l'orgull en la lluita. Es pot canviar això?

Les possibilitats abunden. A més d'estimular el pensament crític sobre el patriotisme, la masculinitat (i la feminitat), la religió, la psicologia de la guerra i l'amor a la residència i la llar, hi ha moltes altres històries que podrien desplaçar la guerra del centre. ¿I la història del menjar, de la infància, els habitatges, la sanitat, els transports, les màquines, l'art, la música, les matemàtiques i la religió?

Avui dia el món està infestat de guerres serioses, atemptats terroristes, escaramusses ètniques i genocidis. Massa sovint jutgem la importància d'aquesta violència organitzada sobre la base de qui pateix. Si no són els nostres i si els partidors es consideren responsables de la violència, tendim a llevar importància al nombre de les seves baixes o fins i tot ens costa mantenir-nos-en al corrent. Quan els altres difereixen de nosaltres en religió, per exemple, les nostres simpaties poden atenuar-se i ens podem sentir justificats a esdevenir agressors. El monoteisme ha contribuït al llegat de la violència farisaica, i la guerra segurament continuarà ocupant un lloc central en la història humana mentre les grans confessions monoteistes exerceixin el domini sobre grans poblacions.⁹ Direm molt més sobre aquest tema al capítol dedicat a la religió.

El vocabulari de guerra

El vocabulari de guerra, encara més que la guerra mateix, és un punt clau de l'experiència humana. Massa sovint, la pau de la qual

9. SCHWARTZ, Regina M., *The Curse of Cain: The Violent Legacy of Monotheism*, Chicago: University of Chicago Press, 1997.